

A *-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik); -lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik); -skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik)* képzős igék

A *-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik); -lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik); -skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik)* képzős, névszóból származó igéket gyakran egy csoportként tárgyalják a nyelvtanok. A *Mai magyar nyelv* című tankönyvben Velcsov Mártonné például így jellemzi őket: a képző „főnevekből és melléknévekből képez igéket, amelyek jelentése ’az alapszóban megnevezettnak a szerepében működik, akként viselkedik’ ” (Velcsov 1968: 131).

Ezt a két jelentést azonban érdemes egymástól elkülönítve is szemügyre venni. Ezt teszi az *Új magyar nyelvtan* című műben Kiefer Ferenc, aki az előző munka gyakorlatától eltérően, amely a névszókat egy csoportként kezeli, különválasztja a főnévből és a melléknévből képzett igéket. Így némileg árnyaltabbá válik a kép. A két csoportot Kiefer a következőképpen jellemzi: ha a képző főnévből képez igét, akkor az alapszó foglalkozást jelentő szó, a képzett ige jelentése pedig ’valakinek a szerepében működik, valamiként viselkedik’ (Kiefer 1998: 234). Ha melléknévből képez igét a képző, akkor jelentése: ’az alapszóban megjelölt módon viselkedik’ (i. m. 246).

Ha azonban ezen igék nagy családját tüzetesebben is megvizsgáljuk, látni fogjuk, hogy a kép a Kiefer által felvázoltnál is bonyolultabb, különösen ha az igenemek szerinti csoportjaikat is figyelembe vesszük. Ezen az úton indul el Molnár András *Pejoratív értelem a -Vdik, -(V)kVdik, -skVdik képzők körül* című cikkében (2003: 104–6), amelyben – szintén külön csoportként vizsgálva a melléknévből, illetve a főnévből képzett származékokat – arra a megállapításra jut, hogy mindkét csoport mutat bizonyos tekintetben mediális jelleget. Véleményem szerint azonban nem szemléli elég körültekintően ezeket az igéket, mivel csoportképző szempontnak ő is kizárólag a képzett szó alapszavának szófaját tekinti.

Munkámban az volt a célom, hogy jelentéstani szempontok alapján soroljam csoportokba a *-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik); -lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik); -skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik)* képzős igéket, úgy, hogy egyúttal igenemük szempontjából is jellemezzem az egyes kategóriákat, továbbgondolva ezzel Molnár András gondolatát, aki felvetette a képző mediális jellegét. Ehhez a *Magyar szóvéghmutató szótárban* szereplő igéket használtam fel, a mediális igét pedig E. Abaffy Erzsébet *A mediális igékről* című tanulmánya (1978: 280–93) nyomán értelmezem, aki a mediálisokat részletesen jellemezve azoknak négy alcsoportját állapította meg.

Elsőként következzenek a csoportok ismertetése, majd részletesebb jellemzésük. A csoportok meghatározásához elsősorban a *Magyar értelmező kéziszótár* szócikkeit használtam fel. (Vannak olyan igék is, amelyek több csoportba is beleillenek, ezekről l. alább.)

1. Cselekvést, ezen belül gyakran viselkedést kifejező igék. Cselekvő igeneműek. Például: *rendetlenkedik, kacérkodik, hangoskodik, indulatoskodik, kedveskedik, stréberkedik, fontoskodik, szellemeskedik, színészkedik, torkoskodik, malackodik, kegyetlenkedik, turistáskodik, kertészkedik, mecénáskodik, háborúskodik, fohászkodik*.
2. Érzelmi állapotot kifejező igék. Mediális igeneműek. Kis számú csoport, 13 ige tartozik ide: *idegeskedik, hitetlenkedik idegenkedik, türelmetlenkedik, szégyenkedik, irigykedik, féltékenykedik, reménykedik, nyugtalanokodik, nyughatatlankodik, szomorkodik, aggodalmaskodik, aggályoskodik*.
3. Állapotban levést kifejező igék. Mediális igeneműek. A vizsgált anyagban mindössze három igét találtam, amelyek egyértelműen ideillenek, ezek is egymás szinonimái: *betegeskedik, gyengélkedik, nyavalyáskodik*.
4. Foglalkozásban, funkcióban levést jelentő igék (a terminust lásd Molnár 2003: 105). Mediális igeneműek. Például: *szakácskodik, jogászkodik, tanárkodik, inaskodik, diákoskodik, raboskodik, gyámkodik*.

Az első csoport a cselekvést jelentő igék csoportja. Ezek az igék – mint ahogy a fenti meghatározásokban olvashattuk – igen gyakran valóban viselkedést fejeznek ki. Egyaránt szerepelnek közöttük melléknévből (pl. *rendetlenkedik* 'rendetlenül viselkedik', *kacérkodik* 'kacéran viselkedik', *fontoskodik* 'fontoskodóan viselkedik') és főnévből képzett igék (pl. *stréberkedik* 'stréber módjára viselkedik', *malackodik* 'malacként, malac módon viselkedik', *színészkedik*: átvitt jelentésben 'nem őszintén, alakoskodóan viselkedik'). Ide soroltam továbbá az olyan igéket is, amelyeknek lehetséges, de talán nem a legszerencsésebb meghatározása a 'valamiként viselkedik' (lásd *mecénáskodik, turistáskodik, kertészkedik*, itt a találóbb meghatározás talán: 'valamilyen tevékenységet folytat'), valamint néhány olyat, amelyek esetében ez a meghatározás egyáltalán nem lehetséges (*háborúskodik, fohászkodik* 'valamilyen tevékenységet folytat'). Azért érzem indokoltnak, hogy ezek az igék is ide kerüljenek, mert hasonlóan a többi igéhez ebben a csoportban, szintén cselekvést fejeznek ki. Tény azonban, hogy ez a legnagyobb csoport a felosztásban, így természetesen elképzelhető további alcsoportokra osztása.

Fontos tehát hangsúlyozni ezzel a csoporttal kapcsolatban, hogy nem csupán melléknévekből képzett igékből áll. Az alany által folytatott viselkedést ugyanis nem csupán melléknévvvel lehet jellemezni, hanem hasonlíthatjuk is valamihez (pl. a *stréberkedik, malackodik, színészkedik* esetében), vagyis nem minden főnévi alapszavú ige sorolható automatikusan a foglalkozásban, funkcióban levést jelentő igék körébe. Erre már Kiefer meghatározása is utalt, hiszen ő így jellemezte a képző jelentését főnévi alapszó esetén: 'valakinek a szerepében működik, valamiként viselkedik' (Kiefer 1998: 234).

A *mecénáskodik, turistáskodik, kertészkedik* főnévi alapszavuk ellenére szintén nem sorolhatóak a foglalkozásban, funkcióban levést jelentő igék közé, hiszen aki *kertészkedik*, nem feltétlenül kertész a turista és a mecénás szerepe foglalkozásként, funkcióként nehezen képzelhető el, ezek a tevékenységek inkább tünnek alkalmilag művelhető, aktív cselekvéseknek.

Második megjegyzésem Molnár András véleményéhez kapcsolódik, aki szerint több, általam egyértelműen cselekvőnek ítélt ige ágenciája kérdéses, ezért ő úgy látja, ezeknek az igéknek eseményjellegük, azaz mediális jellegük van. Példaként az *uralkodik, hálálkodik, viselkedik, társalkodik*, valamint a *nyugtalanokodik, szerelmeskedik* és a *jótevénykodik* igét említi (Molnár 1998: 105). Az általam a negyedik csoportba sorolt *uralkodik* és a második csoportba sorolt *nyugtalanokodik* esetében valóban igaza is van az ágencia kérdésességét illetően, a többi példaként hozott ige esetében azonban az alany ágenciájához nem férhet kétség.

Az ágens és az igenemek összefüggése nem minden igenem-rendszerezésben jelenik meg döntő szempontként, E. Abaffy Erzsébet rendszerében azonban, amelyre Molnár András is hivatkozik, kitüntetett szerepet kap. E. Abaffy értelmezésében ugyanis a mediális igét a nem ágensi szerepű alany jellemzi: „ágens sem alany, sem egyéb formában nem tartozhat vonzási körébe” (E. Abaffy: 1978: 291). A tematikus szerepekkel kapcsolatos kutatások feltárták, hogy az ágensi szerep több különböző jelentésmozzanatból tevődik össze (pl. az alany szándékosan vesz részt az eseményben, percipiálja az eseményt, egy esemény okozója stb., bővebben lásd Kiefer 2000: 218). E. Abaffy felfogásában a szándékosság válik kiemelt fontosságúvá, ő ezt teszi az ágens szüke és elégséges feltételévé. A viselkedést, tevékenység folytatását kifejező igék esetében a hozzájuk rendelhető alanyt egyértelműen jellemzi a szándékos cselekvés, sőt más ágensi tulajdonságok is, így ezek kétségtelenül cselekvő igéknek tekinthetők. Molnár András megfogalmazása alapján („egy cselekvés szándékolt végrehajtásával szemben inkább egy történésben való – igaz: cselekvő! – részvétel áll jelentésmezejük központjában”, 2003: 105) úgy tűnik, ő bizonyára arra gondolt, hogy az ezekkel az igékkel alkotott mondatokban az a lényeges, miként, milyen tulajdonságokkal vesz részt az alany a tevékenységben (tehát ha *jótevénykedik*, akkor ’jótevényen létezik egy helyzetben’). Véleményem szerint azonban ez esetben az ige alapszavául szolgáló melléknév nem az alanyt, hanem a cselekvést jellemzi: az alany ’jótevény cselekedetet tesz’.

Mindez már átvezet a második csoporthoz. Ide, az érzelmi állapotot kifejező igékhez tartozik a már említett *nyugtalankodik* is. Ezeket az igéket már valóban értelmezhetjük a fentebb említett módon; így tehát a *nyugtalankodik* nem jelent mást, mint az alany nyugtalan állapotban levését. Néhány kivétellel (*idegenkedik*, *szégyenkedik*) az igei jelentéstartalmat melléknévvel is kifejezhetjük: *nyugtalankodik* ’nyugtalan’, *idegeskedik* ’ideges’, *irigykedik* ’irigy’.

Ehhez a csoporthoz érve bővebben is jellemeznünk kell magát az állapot fogalmát, annál is inkább, mert nem csupán a második, hanem a harmadik és talán a negyedik csoport is állapotot kifejező igéket tartalmaz. A mediális igékről szóló cikkében E. Abaffy maga is főlívja a figyelmet arra, hogy az állapotot kifejező igék különleges helyet foglalnak el a szófajon belül. Ennek alátámasztására megjegyzi, hogy Károly Sándor igenem-rendszerezésében, amely az igéket tranzitivitásuk szerint osztályozza (Károly 1967: 189–218), nem szerepelnek állapotot kifejező igék, s a definíciók alapján sem derül ki, abban a rendszerben hova kerülhetnének (E. Abaffy 1978: 288). E. Abaffy véleménye szerint, aki csoportosításában két kategóriában szerepeltetett állapotigéket, ezek az igék tipikus mediálisok.

Mi minden tartozik tehát az állapotot kifejező igék csoportjába? Igenemi besorolás szempontjából is hasznos segítségünkre lehet ebben a dinamikus és statikus szituációk vagy események és állapotok elmélete, amely az aspektusok kutatásával függ össze.

A dinamikus események más néven folyamatként, cselekvésként vagy eseményként jellemezhetők. Pete István *Az aspektuális jelentés az igei jelentésfajták rendszerében* című cikkében három csoportra osztja őket. Ezeknek a csoportoknak az igenemét is könnyen meghatározhatjuk: tevékenységet jelölő aktív (vagyis cselekvő) igék; történést jelölő inaktív (azaz élettelen tárgyat vagy természeti erőt kifejező alannal álló mediális) igék; valamint állapotváltozást jelölő (vagyis szintén mediális) igék. A statikus igék két csoportját az ő felfogásában a különféle (tág értelemben vett) létigék és viszonyigék alkotják (Pete 1985–1986: 160).

Kiefer Ferenc hasonló csoportosítással dolgozik, Pete Istvánnal ellentétben azonban az érzelmi (kognitív) vagy érzelmi állapotot leíró igéket is a statikus igék közé sorolja. Így az ő felosztásában a következőképpen alakul a statikus igék kategóriája: az egyik csoport létezés, hovatartozást, birtoklást kifejező igéket ölel fel, a másik csoportban pedig az érzelmi (kognitív) vagy érzelmi állapotot leíró igék szerepelnek (Kiefer 1983: 163).

Ha ezt elfogadjuk, akkor az általam a -kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik); -lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik); -skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik) képzősök második csoportjába tartozó igék is az állapotot kifejező igék körébe sorolhatók, így ezek a mediálisok közé tartoznak. Kétségtelen azonban, hogy maga az át-

élés fogalma feltételez némi dinamizmust, ez azonban nem a cselekvő, inkább az állapotváltozást kifejező igék köréhez közelíti az idesorolt szavakat.

Más oldalról is megközelíthetjük azonban a kérdést. Volt már szó arról, hogy E. Abaffy rendszerében különösen nagy fontossága van a tematikus szerepeknek, s cselekvő igének csak az ágens alannyal járó igék tekinthetők. Az érzelmi, értelmi állapotot kifejező igék alanya valóban nem ágens, hanem átélő, *experiens* (a tematikus szerepet l. Komlósy 1992: 358–61). A szándékosság, amely E. Abaffy rendszerében az ágensi szerepen belül is kiemelt hangsúlyú, nem merül fel ezen igékkel kapcsolatban, hiszen mindezeket a pszichikai folyamatokat nem akaratlagosan éli át az alany. Ezt az E. Abaffy által alkalmazott úgynevezett Platt-féle „imperatív teszt” (E. Abaffy 1978: 290–1), valamint más ágensteszték is igazolja. Ezekkel az igékkel ugyanis valódi felszólítás nem, csupán óhajtó mondat megalkotása lehetséges: *Reménykedj már egy kicsit a sikerben!; Ne nyugtalankodj!* Másként megfogalmazva – és ez egyben már egy másik ágenstesztre utal (l. Kiefer 2000: 231) –, ezeknek az érzelmi állapotoknak az átélésére nem lehet valakit rábeszélni.

Egy megjegyzést mindenképpen szükséges még tenni ehhez a csoporthoz. Számtalan igére jellemző, hogy több tematikus szerep felvételére is képes. Nincs ez másként ezeknek az igéknek az esetében sem. Komlósy András mutat rá, hogy a kettősséget ez esetben az okozza, hogy az akaratlanul átélt lelki folyamat némely esetben szándékos viselkedésben, cselekvésekben is megnyilvánul, s mindkét jelentéstartalom ugyanazzal az igével fejezhető ki. Emiatt az ige alanya *experiens* (azaz átélő) és ágensi – sőt Komlósy véleménye szerint ha a mondatnak van egy kauzatív igés párja, akkor *patiensi* – tulajdonságokat is egyaránt mutathat (Komlósy 2000: 241). A *Magyar értelmező kéziszótár* szócikkei alapján ilyen igék például a következők: *féltékenykedik* (vkire, vmire): féltékenységet érez és tanúsít iránta; *nyugtalankodik*: 1. nyugtalanul viselkedik. 2. aggodik, idegeskedik. Maga E. Abaffy (1972: 190) és a későbbiekben az ő véleményére hivatkozva Forgács Tamás is (1998: 305) hangsúlyozta, hogy az igenemek megállapítása csak szövegkörnyezetben lehetséges. A fenti ellentmondást is ez oldja föl; a szövegkörnyezet segít ezekben az esetekben is megállapítani, hogy az adott helyzetben a potenciálisan kétértékű igék aktuálisan melyik igenembe sorolhatók.

A harmadik csoport igéi állapotban levést fejeznek ki. Az előző csoporttal ellentétben az alany itt nem az *experiens*, hanem a jellemzett szerepében van. Komlósy András így jellemzi ezt a tematikus szerepet: „nem változó tehetetlen résztvevő: olyan szereplő, amely nem fejt ki semmiféle aktivitást, nem érik külső hatások, sem benne, sem vele nem megy végbe változás.” Ide tartoznak többek között a névszói állítmányú mondatok alanyai, Komlósy példája: Péter *beteg/katona* (Komlósy 1992: 360). Felszólítás ezekkel az igékkel szintén nem lehetséges. Ebben az esetben tehát az előző csoportnál is egyértelműbb, hogy az igék állapotot kifejező mediálisok, hiszen a dinamizmus jelentésmozzanata nem szerepel bennük.

A negyedik csoport igéi tűnnek igenem szempontjából a legproblematicusabbnak. A fentiekben láthattuk, hogy az igének, a legdinamikusabb szófajnak a statikus alcsoportba sorolt tagjai igen erősen érintkeznek a melléknevekkel, sok esetben az állapotot kifejező igét a mondatban helyettesítheti a névszói állítmány, amely az előző két csoport esetében melléknév.

Az állapotot kifejező igék jellemző tulajdonságait, valamint a tematikus szerepek jellegzetességeit szem előtt tartva vizsgáljuk meg most a negyedik csoport foglalkozásban, funkcióban levést kifejező igéit.

A Kiefer által ismertetett tesztek (Kiefer 2000: 210–2 és 279–80), amelyek az események és az állapotok elkülönítésére szolgálnak, nem hoznak egyértelmű eredményt az idesorolható igék esetében. Állapot voltuk mellett szól, hogy kontextuális mankó nélkül is érthetőek, ha jelen időben használjuk őket (*Péter egy kisvárosban tanárkodik*), míg az események inkább a múlt vagy jövő időt kedvelik (Kiefer példája: *Attila 100 millió forintot lop*, amelynek megértéséhez szükséges a kontextus, 2000: 211). Az állapotigék nem adnak választ a *Mi történt?* kérdésre (*Mi történt? *Péter tanárkodott*). További jellemzője az állapotoknak, hogy nem szakíthatók meg. Ez jellemző a funk-

cióban levést kifejező igékre is, vagyis a *Péter 1999-től 2002-ig egy kisvárosban tanárkodott* mondat csak akkor igaz, ha Péternek ez alatt az idő alatt nem volt más állása.

Más tesztek ellenkező eredményt hoznak. Az egyik teszt szerint a progresszív szerkezet nem használható állapotige esetében. A funkciót kifejező igék esetében ez az állítás nem igaz, hiszen a **Fiam éppen hasonlított rám, amikor megbukott* mondattal ellentétben (Kiefer példája, 2000: 211) a *Péter éppen egy kisvárosban tanárkodott, amikor kapott egy jobb állásajánlatot* mondat használható és értelmes. A funkcióban levés – ellentétben a tipikus állapotigékkel – feltételezi továbbá az alany szándékosságát, hiszen enélkül nehezen képzelhető el egy foglalkozás gyakorlása. Ezzel kapcsolatban meg kell azonban jegyezni, hogy a *tartózkodik (valahol)* ige, amelyet Kiefer szintén állapotigéként említ, sőt az állapotok megszakíthatatlanságának illusztrálására éppen ezt használja példaként (2000: 280), szintén nem állja ki ezt a két próbát. Talán csupán arról van szó ebben az esetben, hogy ezek a tesztek önmagukban nem hoznak százszázalékos eredményt, éppen ezért van szükség arra, hogy egy-egy ige kategóriájának megállapításához több tesztet is segítségül tudjunk hívni.

A szándékosság kérdése már az előzőekben is felmerült, s kapcsolódik a tematikus szerepek problémájához is. Következő kérdésünk tehát: a *Péter tanárkodik* mondatban milyen tematikus szerepű az alany? A válaszadásban itt is segítségünkre van, ha a mondatot megpróbáljuk átfogalmazni. Az idézett mondat érvényes transzformációja a *Péter tanár*, amely egyértelmű választ ad arra a kérdésre, hogy az alany a jellemzett tematikus szerepében van.

Mindebből következik, hogy bár E. Abaffy a mediális igék fontos jellemzőjének tartotta a szándéktalanságot, úgy tűnik, ez a szempont az állapotot kifejező igék esetében nem érvényesül, hiszen az embert jellemző tulajdonságok, kategóriák sokszor lehetnek szándékos választás eredményei. Erre jó példa éppen a foglalkozás. A névszók esetében azonban nem merül fel a szakirodalomban a szándékosság kérdése, a fentiekben láthattuk, hogy Komlósy a *Péter katona* mondat alanyát ugyanúgy jellemzettnek tartja, mint a *Péter beteg* alanyát, holott az előző mondat állítmánya foglalkozásnévként kétségkívül tudatos választást feltételez, így felmerülhetne vele kapcsolatban az ágensi szerep. Erre utal Molnár András, amikor a foglalkozásban, funkcióban levést „ágenciáját tekintve meghatározhatatlan állapotként” jellemzi (Molnár 2003: 105). (Ő egyébként nem tartja az idetartozó igéket mediálisoknak.)

Véleményem szerint a funkcióban, foglalkozásban levést kifejező igék az állapotot kifejező mediálisok közé tartoznak. Ellentmond ennek a szándékosság mozzanata, valamint az, hogy igéként valóban gazdag dinamikus tartalommal bírnak (a „tanárkodás” tevékenysége kétségkívül sok cselekvésmozzanatot vetít elénk), mégis itt érzem igaznak Molnár András korábban idézett meglátását, amelyet a viselkedést kifejező igékkel kapcsolatosan nem tartottam helytállóknak: „egy cselekvés szándékolt végrehajtásával szemben inkább egy történésben való – igaz: cselekvő! – részvétel áll jelentésmezejük középpontjában” (Molnár 2003: 105). Azaz: a funkcióban levést kifejező igék használata esetében nem a cselekvő tartalom a lényeges, hanem az, hogy alany egy bizonyos (cselekvésekkel járó) szerepet tölt be a történésben. Ebbe a csoportba természetesen nem csupán -kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik); -lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik); -skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik) igék tartoznak. Ennek belátásához elég csupán a *Péter tanárkodik* mondatot más szavakkal kifejeznünk: a *Péter tanárként dolgozik* vagy a *Péter dolgozik* (’állásban van’) mondatra gondolnunk.

Végezetül térjünk rá a -kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik); -lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik); -skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik) képzős igék pejoratív értelmének kérdésére, amelyet Bartha Katalin vetett föl, és Molnár András taglalt részletesebben. Bartha Katalin így fogalmaz: „Mivel nagyon sok pejoratív jelentésű alapszóból képez az alapszó jelentésének megfelelően pejoratív jelentésű származékokat, maga a képző az alapszótól függetlenül is képes pejoratív származékok képzésére” (Bartha: 1958: 60). Molnár András úgy látja, hogy ez a pejoratív jelentés a mediális jelleggel függ össze, amelyet ő minden -kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik); -lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik); -skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik) képzős igében jelenvalónak vél. Ennek megfelelően úgy gondolja a pejoratív jelentéselem is jelen van minden ilyen igében, az ő megfogalmazásában ezek a képzők „egy pejoratív értelmezhetőséggel bíró szemantikai teret nyitnak meg” (Molnár 2003: 106).

Véleményem szerint ez a pejoratív jelleg éppen az ilyen képzős igék cselekvő csoportjaiban van jelen, a mediális csoportokban nem – vagy alig – érzékelhető. A cselekvő igék esetében ez részben valóban a pejoratív alapszó miatt van így, másrészt a képzőnek van egy ’úgy tesz, mintha’ jelentésárnyalata, s ez ad lehetőséget arra, hogy a képzett szót pejoratív értelműnek érezzük, akkor is, ha az alapszóra ez a pejoratív jelentésárnyalat nem jellemző (pl. *atyáskodik*, *óvatoskodik*, *negédeskedik*, *szemérmeskedik*, *hősködik*). A pejoratív értelem az esetek legnagyobb részében valóban jellemzi ezeket az igéket, mégsem törvényszerű azonban, hiszen nincs meg minden származékban. Nem érezhető pejoratív jelentésárnyalat például a *kedveskedik*, *kertészkedik*, *búvárkodik*, *takarékoskodik*, *gondoskodik*, *szorgoskodik* igékben.

A mediális jelentésű igékre rátérve, ismét arra utalnék, hogy véleményem szerint az igék jelentéstani csoportokba való besorolásakor nem elég csupán a képzett ige alapszavát figyelembe venni, ugyanis az alapszó még nem határozza meg önmagában a képzett ige jelentését. Azok az igék ugyanis, amelyek főnévi alapszava foglalkozást, funkciót jelent, nem sorolhatók automatikusan a funkciót jelentő mediális igék sorába. Ezek a származékok igen gyakran viselkedést vagy tevékenységet jelentő cselekvő igék, s ilyen minőségükben lehetnek pejoratív értelműek, például: *zsarnokoskodik* ’zsarnokként viselkedik’, *hősködik* ’alaptalanul dicsekszik’, *mesterkedik* ’ügyeskedve igyekszik elérni célját’; s ezekre is jellemző, hogy gyakran éppen pejoratív alapszavuktól nyerik ezt a jelentésárnyalatot, például: *stréberkedik*, *üzérkedik*, *hajcsárkodik*.

A *-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik)*; *-lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik)*; *-skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik)* képzős, foglalkozást, funkciót jelentő alapszavú igék mediális, foglalkozásban, funkcióban levést kifejező jelentése kétségkívül nem túl gyakran használatos, viszont ha mégis használják, akkor nem feltétlenül hordoz pejoratív jelentést. Ennek igazolására álljon itt néhány példa, amelyek a Magyar Nemzeti Szövegtárból (a továbbiakban MNSZ), illetve saját gyűjtésemből származnak.

„Én is *edzősködtem* amatőrként” (Miló Viktória sportoló).

„Bill azonban soha nem *ügyvédkedett*, bevetette magát a politikába” (MNSZ).

„Itt előbb *tanárkodtam*, majd a művelődési ház igazgatója, később az iskola igazgatóhelyettese lettem, majd ismét mezei tanárként oktattam az általános iskolás gyerekeket” (MNSZ).

„– Mit csinált a háború éveiben? – *Szakácskodtam*. – Hol? – A német tiszti konyhán. – És azóta? – Élek” (MNSZ).

„Miközben tizenkét évig *hivatalnokoskodott* a Telefónicánál, megvette Super 8-as kameráját, underground magazinoknak írt, tagja volt egy punk-rock-paródia zenekarnak, játszott a Los Gardialos nevű színjátzó csoportban” (MNSZ).

„Egy idős pap, aki akkor Guernicában *lelkészkedett*, így emlékezett a rettenet óráira: [...]” (MNSZ).

„Felesége református lelkész, idestova nyolc-tíz éve *kántorkodik* Illés Lajos a gyülekezetben, így a református énekeskönyvek dallamvilága is mélyen hatott rá” (MNSZ).

A fentiekben már utaltam rá, hogy egy-egy ige több csoportba is besorolható. Számos esetben előfordul, hogy az ige egyaránt illik az első és a negyedik csoportba is. Ilyenkor – mint más hasonló esetekben is, lásd a *nyugtalankodik* igéről írtakat – a szövegkörnyezet dönti el, hogy aktuálisan melyik csoportba sorolható az ige, s így azt is, az adott használatában milyen igeneműnek számít. Ebben az esetben pejoratív jelentésről akkor beszélhetünk, ha a foglalkozásban levést kifejező ige átvitt jelentést kap, cselekvőként egy viselkedés emblémájává válik. A cselekvő jelentés háttérbe is szoríthatja a mediális jelentést. Ennek oka lehet például az, hogy az alapszóban megjelölt funkció már nem létezik (pl. a *zsarnokoskodik* esetében). Más esetekben a két értelem egymás mellett is élhet, illetve a cselekvő jelentés át is veheti az uralmat a mediális jelentés fölött. Ez történt a *bíráskodik* ige esetében, amelynek a ’valaki fölött ítélezik’ cselekvő jelentése gyakrabban használatos, mint a ’bíróként működik’ mediális jelentése. A cselekvő jelentés azonban nem szorította ki teljesen a mediális jelentést, mint a következő példák is mutatják.

Cselekvő jelentés: „Nemcsak a fegyverrel a kezében *bíráskodik* az ember folyamatosan, hanem anélkül is” (MNSZ).

Mediális jelentés: „Illés Mária továbbra is Mátészalkán *bíráskodik*, míg Nagy Gabriellának nem hivatalos vélemények szerint ezután esélye sincs a bírói kinevezésre” (MNSZ).

Napjainkban figyelhető meg a *jogászkodik* ige ilyen irányú jelentésbővülése. A mediális, funkcióban levést kifejező jelentés mellett kialakulóban van egy cselekvő értelmű ’ravaszodik, csúri-csavarja a szót’ jelentés is:

Mediális jelentés: „Csapó Gábor *jogászkodik*, három cég képviselője” (MNSZ).

Cselekvő jelentés: „Hogy ne kezdjünk folyton *jogászkodni*, alaki kifogásokat keresni, ha egyszer világosan látjuk, mit akarunk” (MNSZ).

„Nemrég kiderült, hogy az ügyel kapcsolatos korábbi meghallgatásain az alelnök ugyanúgy a szavakon lovagolva *jogászkodott*, mint tette azt szexbotrányában Clinton” (MNSZ).

„Ezért érzem én a miniszterasszony érvelését kicsit falsnak. Bocsi, mielőtt valaki megint rámszól, hogy *jogászkodom*, de ez akkor is így van” (MNSZ).

SZAKIRODALOM

- E. Abaffy Erzsébet 1972. A tranzitív és intranzitív igékről. *MNy.* 68: 190–7.
- E. Abaffy Erzsébet 1978. A mediális igékről. *MNy.* 74: 280–93.
- Bartha Katalin 1958. *A magyar szóképzés története*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Forgács Tamás 1998. Néhány megjegyzés a magyar igenemek kérdéséhez. *MNy.* 94: 301–12.
- Károly Sándor 1967. A magyar intranzitív-tranzitív igeképzők. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok V*: 189–218.
- Keszler Borbála 1991. A szóképzés. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 307–20.
- Kiefer Ferenc 1982. *Az előfeltevések elmélete*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kiefer Ferenc 1998. A szóképzés. In: É. Kiss Katalin–Kiefer Ferenc–Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan*. Osiris Kiadó. Budapest, 222–61.
- Kiefer Ferenc 2000. *Jelentéselmélet*. Corvina Kiadó. Budapest.
- Komlósy András 1992. Régenek és vonzatok. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. 1. Mondattan*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 299–527.
- Komlósy András 2000: A műveltetés. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 215–91.
- Magyar értelmező kéziszótár* 2003. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- MNSZ = *Magyar Nemzeti Szövegtár*: <http://corpus.nytud.hu/mnsz/>
- Molnár András 2003: Pejoratív értelem a -Vdik, -(V)kVdik, -skVdik képzők körül. *Nyr* 127: 104–6.
- Papp Ferenc (szerk.) 1994: *A magyar nyelv szóvégmutato szótára*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Pete István 1985–1986: *Az aspektuális jelentés az igei jelentésfajták rendszerében*. Néprajz és Nyelvtudomány. XXIX–XXX.: 159–72.
- Velcsov Mártonné 1968: A szóképzés. In: Bencédy József–Fábián Pál–Rácz Endre–Velcsov Mártonné: *A mai magyar nyelv*. Tankönyvkiadó. Budapest, 114–50.

Fejős Edina

SUMMARY

*Fejős, Edina***Verbs involving the suffix -kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik);
-lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik); -skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik)**

The author classifies verbs involving the suffix *-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik); -lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik); -skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik)* into four semantic groups and determines the voice of the verbs belonging to each group. The four groups are as follows: 1. verbs expressing an activity, often referring to forms of behaviour, like *rendetlenkedik* ‘be mischievous’ (active voice); 2. verbs expressing an emotional state like *idegeskedik* ‘be nervous’ (middle voice); 3. verbs that express being in some state like *betegeskedik* ‘be ill’ (middle voice); and 4. verbs that express having a profession or function like *szakácskodik* ‘be a cook’ (middle voice). In the determination of the groups and of their voice properties the author relies on the theory of thematic roles and she points out that verbs of the first group tend to take an agent for subject, those of the second an experiencer, and those of the third and fourth tend to take a theme argument. In the course of characterising each group, she also uses the theory of events and states. She classifies verbs of the second, third, and fourth groups as belonging to state verbs, another point that evidences their middle-voice character. Polemising with András Molnár, she argues furthermore that it is in verbs of the active group that a pejorative shade of meaning typically occurs. She draws attention to the fact that some verbs may belong to several of those groups. In such cases, context helps disambiguate the actual group membership of a given occurrence.